

Historiske Efterretninger

om

Avnslev og Bovense Sogne i ældre Tid

ved

Albert Thomsen.

I. Indledning.

Avnslev og Bovense Sogne danner tilsammen een Kommune, der hører til de største paa Fyn. I Forening med Nabsognene Flødstrup-Ullerslev danner de Nordspidsen af Svendborg Amt.

Nordligst ligger det lille Bovense Sogn, 1294 Tdr. Land stort (= 7,14 Kvadratkilom.). Det har Form som en Trekant, støder mod Vest ind til Flødstrup Sogn og gaar ud til Storebælt i Øst. I Syd grænser det op til Avnslev Sogn, der er mellem fire og fem Gange saa stort, 5801 Tdr. Land (= 32 km²). Dette Sogn har en mere indviklet Grænselinie. I Vest støder det op til Flødstrup og Ullerslev Sogne, men Syd paa danner Vindinge Aa et Stykke Skellet ind mod Kullerup og Skjellerup. I Øst er Storebælt Grænselinie fra Strandskov til Skaboeshuse. Denne nordlige Del af Sognet, der ligger som en nogenlunde afrundet Klump Nord for Aaen og en Linie gennem Pilevad over mod Skaboeshuse, er uden Tvivl det oprindelige Sogn; men nu strækker Sognet sig langt

Redaktionen har fra Hr. Kommuelærer, Museumsforst. Albert Thomsen, Holbæk, modtaget Manuskript til et større Arbejde om Avnslev og Bovense Sognes Historie. Da vi f. T. ikke ser os i Stand til at udgive det som særlig Bog, har vi med Forf.s Tilladelse delt det, saa vi i denne og følgende Aarbøger bringer Bogens forskellige Afsnit. Senere vil den fremkomme samlet som Særtryk. Redaktionen.

sydligere. Ind mellem Hjulby og Vindinge Sogne i Vest og Nyborg Mark- og Skovjorder i Øst skyder sig Juelsbergs og Borgeskovs Jorder, der forbi „Telegrafskoven“ fortsætter sig over Avernakke ud i Dyrehavekvarteret ved Nyborg Fjord. Endelig hører til Avnslev Sogn det meste af den store Halvø, der ender i Knudshoved, Øen og Slipshavn. Fra Nord til Syd er Kommunen lidt over 2 Mil lang (15,5 km).

I Avnslev Sogn ligger Byerne Avnslev, Korkendrup, Skalkendrup, Rejstrup og Nordenhuse samt Herregaarden Juelsberg. I Bovense Sogn Bovense og Strandtved.

*

*

*

Men nu Naturen — —. Hvorledes ser der ud i disse østfynske Kystegne? Hvilke Former for landskabelig Skønhed rummer de?

Skov veksler med Ager, Strandenge med Smaakrat, Sandjorder mødes med sorte Moser, den store Aa og de smaa Bække strømmer gennem Søen og glider ud i Fjorden. Østerpaa skyller Storebælt op mod den lave Kyst.

Gaa op paa „Skallebjerg“ en Sommeraften og se dig om; her er frit Udsyn til alle Sider. Mod Vest er Himlen luerød af Solnedgang, Kirkeklokkerne ringer deres Aftensang fra Sogn til Sogn. Under os ligger Skalkendrup store Gaarde, Præstegaarden med Storkereden og de gamle Træer, og den prægtige lille Kratskov, Eskehaven, hvis Smaadamme blinker taageslørede i Halvlyset. Længere ude ligger Aaskovgaardene og deres Smaaskove, Korkendrup og Flødstrup med det hvide Kirketaarn. Ude i Sydvest ses Avnslev Kirke mellem Kirkegaardens høje Elme. Hvorfor lagde de Bymænd deres Kirke saa lavt? Højt paa Bakken ved „Ellekær“ burde den have knejset, eller oppe i Byen paa „Krages Banke“. — Syd for os ligger

de tre Føjsehøje ude i Marken. Der bor Troldfolk, siger de gamle. Bag Højene dukker Avnslev op med den slanke Mejeriskorsten, og længere borte skjuler et blaagrønt Skovbælte Juelsberg og Nyborg for os; kun Vor Frues Spir peger over Skovene mod de røde Aftenskyer. Lidt vestligere ser vi Hjulby Kirketaarn og hinsides Aadalen Vindinge Kirke. Men mærkeligst er det næsten at vende Øjet mod Nord, for da glider Haver og Hegn og Smaaskove ud i eet for os og gaar jævnt over i de store Skove ved Lundsgaard, bag hvilke Munkebo Bakke som en fjærn Bjærgryg danner Horisont. Inde i alt det frodige grønne øjner vi Bovense Kirkes Taarn, hvidt med festligt rødt Tag, og hist og her en langlænget, straatækt Gaard. Helt ud til Stranden gaar Skoven, og her er saa fladt, at de hundrede Hegn næsten skjuler baade Nordenhuse og Rejstrup for os. Øster ude ligger saa det store Bælt, skinnende blankt og i dyb Aftenro. Der gaar en stor Bark ned mod Sprogø, hvis Fyr blinker vejledende, og vi kan ogsaa skimte Lysene ovre i Korsør Færgehavn.

Kysten er jævn og lav ud mod Bæltet, Skrænter ser vi kun ved Skaboeshuse og ude ved Knudshoved Fyr, og de mangler Skov. Ellers faar vi det samme Billede overalt: en flad, stenet Strand, Volde af Sand og Tang, dækkede af salte, saftige Strandplanter, mange Steder Marehalm, og indenfor en grøn og frodig Strandmark. Fra den hæver Landet sig straks med Kornagre og Græs-jord hinsides et Hegn af Slaaen eller Sandtorn. Smukt er der langs Stranden ved Nordenhuse, naar man sidder mellem de susende Fyrretræer, der er „Præsteskovens“ yderste Forposter; der henne ligger optrukne Baade, Sildekasser og store Net, bag dem Fiskerlejets pæne Huse; ude i Stranden plasker badende Børn om mellem de vaade Graasten, ganske som i Stenalderens Dage. Deres Raab

skingrer af Genlyd mod Skoven. — Ogsaa en Spadsere-
tur langs Stranden fra Grønnehaven hen under de høje
Lerskrænter ved Skaboeshuse og ud til Teglværks-
skoven er smuk og afvekslende. — Men friest ligger
Havet for vort Blik, naar vi staar paa Sogdenes Sydspids
oppe ved Knudshoved Fyr; da ser vi de farende Skibe
fra Sjælland til Fyen, over til Sprogø og Syd paa til
Langeland. Bag os ligger Isbaadestationen og Slipshavn
med den gamle Færgetro og Bøgeskoven.

I Oldtiden var Egnen dækket af store Skove,
især langs Stranden, men nu er der kun Rester tilbage
af fordums Herlighed. De største Skove findes ved Juels-
berg. Her er Bøgen eneraadende, og de enkelte gamle
Ege, man hist og her opdager, er de sidste sejge Kæm-
per af en slagen Hær, Minder fra en Tid, da Egen var
Skovens Herre. Juelsbergskoven skal man besøge i Løv-
springstiden. Bøgen er tidlig grøn her, og man finder
vanskeligt et skønnere Syn for danske Øjne end denne
foraarsfriske Løvsal i Majsolens skære Lys. — Men ligesaa
pragtfuld er Skoven i Grunden i Septembers sidste Dage,
naar Løvet falder; over alle Veje drysser Bladene i de
hedeste Farver, røde, gule, orange og bronze. Saa kan
man gaa en vidunderlig Spadseretur ned gennem Amalie-
lund og videre gennem tæt Krat og aaben Skov ud til
de stubvisne Agre, som skiller Juelsbergskovene fra Teglværks-
skoven og Christianslund.

Men ogsaa de mange mindre Skove og stille Smaa-
lunde, der ligger spredte over begge Sogne, ejer mange
skønne Partier. Her forstyrres Idyllen ikke af støjende
Fremmede; Dyr og Planter trives i Fred; her er ofte
hverken Vej eller Sti. — Og her synger Nattergalen i de
lyse Juninætter.

Moser og Engdrag finder vi allevegne i de to

Sogne. I den tidlige Foraarstid, naar Engene er gule af Kabbelejer og Engblommer, er der meget smukt nede ved Aaen, Vindinge Aa. Langs Gyden, som løber der ned, marscherer de slanke Popler, een Række paa hver Side, men omsider standser de, deres Rødder drikker af Grundvandets Overflødighed, og de drister sig ikke ud i den vaade Eng. Her snor Aaen sig langsomt, klart er dens Vand, hvid og fast dens Sandbund; her bader Børnene om Sommeren. — Smukke Mosedrag ser vi ved Hjulby, Korkendrup, Skalkendrup og flere andre Steder.

Rigtige Søer er der ingen af, men mange smaa Kær og Vandhuller i Markerne. Og saa de kønne Gadekær, som alle Landsbyerne har.

Jordbunden selv bestaar næsten overalt af det fede, frugtbare Moræneler fra den sidste Istid; mange Jorder, f. Eks. ved Skalkendrup og Bovense, maa regnes til de frugtbareste og kraftigste paa Fyen. De bugner hver Sommer af tæt og frodig Hvede. Nogle Steder danner Istidens Sandlag Overfladen, f. Eks. i mange af Bakkerne, og Vest for Avnslev ligger store Strækninger, som tidligere var Hede, „Hedemarchen“ hedder de paa de gamle Matrikulskort. Her gror endnu lidt Lyng hist og her paa Digerne, men Jorden er allevegne under Kultur. Ældre end disse Morænelag er Kalkstenen, som et Sted i Sognene bryder frem til Overfladen, i Kalkbrudene Vest for Rejstrup.

Terrænet er overvejende „bølgeformet“, brede Bakke­drag i rolige, afrundede Linier, ingen bratte Aase eller Bakkekamme; jævnt stigende, jævnt faldende breder Markerne sig. De største Flader ligger mod Vest; ud mod Stranden, fra Skalkendrup og ned mod Juelsberg, er Overfladen mere urolig i Linierne.

*

*

*

I denne skønne Natur, paa denne frodige Jord lever og virker tre Tusinde Mennesker. Her gaar Ploven hvert Foraar gennem sort, dampende Muld, her strør Sædemanden sine Korn i den ventende Jord, her grønnes og gyldnes Agrene under Lærkesang i Solens varme Lys, her klaprer Høstmaskinen frem gennem den gulmodne Sæd. Her ligger By ved By med hvidlængede Gaarde og Huse, omgivne af lune, fyenske Haver mod brogede Blomsterbede. Bugtede Gyder med gamle, stynede Pile leder ud mod de aabne Landeveje.

Og det bliver nu vor Opgave paa de følgende Sider at fortælle om de Slægter, som boede og byggede i disse Egne i Aarhundredernes Løb.

II. Minder fra Oldtiden.

I de første Aartusinder, der gik, efter at den sidste Istid var afløst af et mildere Klima, dækkedes vort Land for Størstedelen af vældige Fyrreskove, hvor hist og her en lille Flok Mennesker havde indrettet deres simple Bopladser. Egnen her Nord for Nyborg laa den Gang lavere end nu, Nyborg Fjord fortsatte sig langt op i Vindege Aadal, og Kysten ud mod Storebælt havde en anden Form end nu.¹⁾ Fra disse fjerne Tider har vore Egne ingen Fund at fremvise.

¹⁾ I den store Maglemose N. V. f. Skaboeshuse findes endnu Strandsand med Skaller, Strandsnegle og Muslinger, Tangrester, Lag af „Rallesten“ m. m. hvilket kunde tyde paa, at Kysten tidligere er gaaet saa langt ind. Der kan i Terrænet spores en tydelig Sænkning, som begynder ved den store Strandmose ved „Rabenslyst“, fortsættes gennem Maglemosen og V. f. Skaboeshuse ud til Kysten ved Nordenden af Teglværksskoven. Maa-ske har Terrænet Øst for denne Sænkning dannet en Ø, hvis Østkyst laa længere ude i Bæltet end den nuværende Kyst, hvad nogle Fund i Havstokken synes at tyde paa.

Efterhaanden blev Fyrren fortrængt af Egen, der dannede store Skove langs Kysterne, som Tid efter anden antog deres nuværende Form. Strandlinien maa tidligere have ligget et Stykke ude i Bæltet, thi der findes f. Eks. ved Nordenhuse, Rødder af Egetræer og store Dele af Stammer langt ude i Stranden under Sandbunden. Der ligger ogsaa Tørvemose under Havstokken enkelte Steder.

Her i disse tætte, vilde Egeskove, paa de flade, grønne Sletter mellem dem og langs Stranden strejfede Smaaflokke af Jæger- og Fiskerfolk omkring, klædte i Dyrerhuder og forsynede med mærkelige Vaaben og Redskaber, som de møjsommeligt tildannede af den haarde Flint. Fra denne ældre Stenalder har vi de tidligste Vidnesbyrd om Bebyggelse i disse Egne, idet der rundt om i Markerne er fundet adskillige raat tilhugne Øksehoveder, Flækker m. m. Ved Højene paa Borgeskovs Marker fandtes engang et helt Lag af mere eller mindre bearbejdet Flint, maaske Rester af en Boplads fra hine Tider, en gammel Arbejdsplads.

Gravhøje fra Stenalderen.

Derimod synes det, som om de talrige Høje, der forhen kuplede sig over vore Marker, for Størstedelen hidrører fra den yngre Stenalder. I vor Tid er der i de to Sogne ikke 10 Gravhøje tilbage, mens de tidligere fandtes i meget stort Antal spredt over hele Egnen. Gamle Folk fortæller om, hvor mange der var, og hvor smukke de var. Men i det sidste Hundredeaar har man — uden Sans for de historiske Minder, uden ringeste Pietetsfølelse — raseret Egnen for disse kønne Oldtidsmindesmærker, bortslæbt Stenene og anvendt dem som Syldsten i Gaardene, og jævnet Højene, saa de næsten ikke mere kan skimtes i Terrænet. Kun faa er tilbage, og de er endda stærkt

mishandlede. Mens vi tidligere maaske havde 60—70 „Kæmpehøje“ med Dyssekamre paa Toppen og flere store Langdysser, saa er der nu ikke een Høj tilbage i ubeskadiget Tilstand, saaledes er man her som andre Steder faret frem mod dem i Uforstand og Ligeegyldighed.

Vi vil nævne nogle af de endnu bevarede.

I Aunslev Overby, omme i „Krogen“, ligger en stor Gravhøj paa Skellet mellem Kolonihaverne og Hesselager. Den er stærkt indpløjet, men Ejeren har fredet Toppen af den og anlagt en Gangsti derop, saa man derfra har en smuk Udsigt til alle Sider. Muligvis sidder der enkelte Sten i dens Sider endnu, skjulte i Jorden.

Den ene af de tre Føjsehøje, den sydvestlige, i P. Jørg. Petersens Mark, er vistnok ogsaa en Stenalderhøj.

Ligeledes den store Høj N. f. Aunslev Kirke i Hans Hansens Mark, efter hvilken han har kaldt sin Gaard „Alfshøjgaard“. Om Alfshøj er dens rigtige Navn, er ikke til at afgøre. Paa Matrikulskortet 1788 staar der „Foil Höy“ paa Marken ved den, og tæt Øst for læser man „Tiilhøys Agre“ (1688: Tælhøy), vistnok Navnet paa Nabohøjen ved Landevejen i Gartner Knudsens Mark. Jorden, hvorpaa førstnævnte Høj ligger, tilhørte før Præstekaldet, og Pastor C. F. Kisbye fortæller, at den kaldtes Kirkebakken eller Præstehøjen, og han gjorde et forgæves Forsøg paa at udgrave den. Her er ingen Rester af Stensætning.

Paa Borgeskovs og Juelsbergs Jorder findes enkelte Gravhøje; ogsaa i Skovene ligger et Par Smaahøje, som mulig hidrører fra Oldtiden. Men det gælder her som de fleste Steder i Eggen, en sagkyndig Undersøgelse med Udgravning er ikke foretaget; og det bedste Kendemærke, Dyssekammeret, er fjærnet.

Paa Dalsgaard's Jorder, V. f. Lysemose, ligger

ind til Markskellet en Stenalderhøj med Rester af Stensætning.

Helt ude ved Storebælt ligger de tre Strandtved-Høje. Den største og smukkeste af dem er nu ved at forsvinde da der stadig pløjes over den. Om den anden, der ligger paa Vejmand Jens Pedersens Jord (Rørbæk), har gamle Jesper Jensen i Strandtved fortalt mig en Del. Han kunde huske, at den var omsat med en Kreds af meget store Graasten og havde et Dyssekammer paa Toppen. Omkring 1855 fjærnedes de fleste af Stenene. Bønderne i Omegnen hentede Sten der til Syld under Bygninger, til Trappetrin o. l., f. Eks. sidder der Sten fra den i Jørgen Gregersens Gaard i Visby. De gamle fortalte altid som et Sagn, de havde hørt, at en Konge skulde ligge begravet i Højen her. (Se videre S. 18 om Fundene fra Broncealderen).

Disse tre Høje nævnes allerede 1623 i en Sognebeskrivelse¹⁾: „Udj Nørremarck paa It steed kaldis strandt-wid findis nogle stenhobe, som mand kalder Steendysset, som [er] Graffuer.“

Men foruden disse Gravhøje fra Stenalderen findes der i begge Sogne en Del, som endnu er kendelige i Terrænet og huskes som „Kæmpehøje“. Der er f. Eks. den førnævnte Bakke paa Gartner Knudsens Mark V. f. Avnslev, Tælhøj, som den sikkert har heddet. Der er Knølløien, en Banke V. f. „Onkelsminde“ i Nederby, den havde tidligere et stort Dyssekammer. Som de fleste af den Slags Høje husede den ogsaa „Bjærgfolk“. Marken hedder endnu „Knøllø-Agre“.

Tæt Øst for Korshøjgaard ligger „den forreste“ og „den bageste“ Korshøj; den sidste ses snart ikke mere.

¹⁾ Præsteindberetn. til Ole Worm. — Ny kgl. S. 728 4°.

Den forreste havde før en Stensætning, men den bageste nede ved Smedelykken var højere og havde et Gravkammer, som kom til Syne, da den blev jævnet c. 1865. „Der var saadan nogle store Sten stillet op ved Siden af hinanden med en meget større ovenover (Overliggeren), og indeni laa der det meste af et Skelet, saa vi Børn turde næsten ikke komme ned ad den Kant til, saa ræd var vi for den døde Mand, der sad inde i Højen“, har en Mand fortalt mig.

I Peder Hansens Mark i Korkendrup laa før en Gravhøj, som kaldtes Aashøj (*O'eshöi*), efter den hed Byjorderne heromkring „Aasmarken“. (I Matrikullen 1688 nævnes „Aeskroegs Agre“; Kortet 1788 har ligeledes Aas-Agre og „Aas-Krog“). Den er næsten forsvundet i Terrænet nu.

En halv Kilometer S. V. for Avnslev Kirke i „Blinkens Agre“, har der ligget en stor Stendysse, som de gamle kaldte Stivesten. I de gamle Marklister nævnes den stadig (Stiffsteen, Stifuensteen, Stifue Steen, Stive Steen). Det er utvivlsomt denne Høj, der menes, naar det i et Haandskrift om de fyenske Runesten hedder om Avnslev-Runestenen, at den er flyttet „fra en høy, som ligger strax synden for forskreffne Auindslöffs Kirche, vdi denne høy siger bønderne, att en Kiempe skulle ligge begraffuen, huilcken vor saa sterck att ingen Kiempe vdi alle disse lande kunde hannem bestaa for sin store styrcke skyld, oc dog paa dett sidste bleff forgiffuen och laugd vdi denne høy“. — Noget lignende fortælles i en Indberetning fra Præsten Oluf Lerche 1743: „Paa Aunslev Hede-Mark Sydvest for Kirken ungefær 200 Skridt derfra findes en meget stor Sten paa 3de andre Stene oplagt, som kaldes Stiive-steen, men hvad heller den har været brugt udi de hedenske Tider til et Offersted, eller det

skal være en saakaldet Kæmpebegravelse, har jeg ej kunnet komme i Erfaring om ¹⁾“. — Ogsaa Pastor I. B. Kisbye omtaler et Sted Sagnet om, at der tæt ved Kirken ligger en Kæmpe begravet med store Skatte, men han antager, at det er i den førnævnte Høj N. f. Kirken; Stivesteen har maaske allerede i Kisbyes Tid været ødelagt. — Højen er nu næsten forsvundet.

I Præsteindberetningerne til Ole Worm 1623 fortælles om en stor Langdysse, der laa ved Aamagyden, midtvejs mellem „Onkelsminde“ og Viadukten: „Synden Kirchen findis Nogle høye lange graffue paa Marchen, omkring sat med stoere graa Kampestene, som mand kalder dysset“, og Præsten fortæller, at „gamle folck mener, at Kemper med deris Eftkomm. skall deri ligge begraffuene“. Langdyssen nævnes ofte, 1667: „neden for dysset“, 1788: „Lange Dysse Agrene“, og Marken kaldes endnu af de gamle for „Dysseagre“.

Beretningen fra 1623 nævner desuden nogle andre „høye baade synden och Vesten Kirchen, som er opsat med steen“, saa det lader til, at Egnen var rig paa disse Gravminder. Naar man ser den Mængde Sten, endogsaa meget store Sten, der sidder i Kirkegaardsdiget, opstaar den Tanke let, om ikke mange af dem fordem har staaet paa de omliggende Markers Gravhøje. Da Ladebygningerne paa Juelsberg blev genopført efter den store Brand 1848, tog man Dyssernes Stensætning til at lægge Grund med. Gamle Folk fortæller, hvorledes de fra Morgen til Aften kørte Sten fra Højene paa Fæsternes Marker op til „Gaarden“.

Paa dette Sted maa vi ogsaa omtale: Tinghøjen i Aalykke. 1623 hedder det: „Vdj en shou sønden Kirchen

¹⁾ Indberetn. til Lente Adeler („Tilstanden i Nyborg Aaret 1743), Landsarkivet.

kaldis Aalych findis en stenhob, kaldis Tinget, huor der menis at wære holt Ting I fordum Tiid, och er Nogenlunde shicket epter itt ting“. Matrikulen 1688 nævner „Ting-Aalyche“. Tingstedet vender vi siden tilbage til. Her skal kun siges, at denne Høj uden Tvivl ogsaa var en Gravhøj fra den yngre Stenalder. En Mand, som c. 1856 var med til at rydde den, fortæller, at den havde „dobbelt Stensætning“, en Række ved Foden og en anden højere oppe, men denne „øverste Række“ har muligvis været selve Dyssens Kammer, hvor Overliggeren maaske var fjærnet. Jorden paa Toppen var fuld af „alle Slags Jord og Fyld og Sten ligesom runde Brosten“. Der fandtes ingen Oldsager, saa vidt han kan mindes. Stenene sidder i et Par Gaarde i Aalykke. Højen har ligget paa Aalykkegaards sydligste Mark, helt nede ved Aen; den er næsten ikke til at faa Øje paa mere. Marken er paa dette Sted oversaaet med Flint; nogle Stumper saa ud til at være ildskørnede ved at ligge i et Baal. De ældre husker, at det „skal jo ha' været et gammelt Tingsted“, og den kaldes *Meihöi*, maaske kommer det af *Mindehøj*.

Indberetningen til Ole Worm fortæller ogsaa, at der paa Skalkendrup Mark, paa et Sted, som kaldes *Pilekrog*, findes „2 Stenhobe som Graffuer“, altsaa to Stendysser. De skulde efter denne Beskrivelse ligge mellem Bovense Skole og „*Marielyst*“.

Foruden de Høje, vi nu har nævnt, findes der rundt i Sognene en Del, som muligvis ogsaa er rejst i Stenalderens Dage, men som der intet sikkert kan siges om. —

Ilde er der handlet med de smukke Gravminder, som vore Forfædre rejste til deres Dødes Hæder; kun faa staar tilbage, og alle er de mere eller mindre medtagne. Det er derfor vort Haab, at de nulevende og fremtidige Slægter vil værne om de Oldtidsminder, Fortiden skaanede.

Vi kan sige som Pastor I. B. Kisbye i Skalkendrup skriver 1809: „Kun Skade, saamange af disse skønne Mindesmærker, ja de fleste, ere alt ødelagte uden at man endog i de nyere Tider har villet lægge Mærke til deres Værd“. (I et Brev til d. kgl. Kommission til Oldsagers Opbevaring).

Andre Fund.

Nogle Markfund fra Skalkendrup Mark, Strandskov og Rabenslyst vidner om, at man i Stenalderen undertiden begravede de døde uden at sætte Høj over dem.

En Dag i September 1873 gik en Boelsmand paa Skalkendrup Mark og pløjede. Under Arbejdet stødte Ploven paa en Sten; han standsede Hesten og tog Stenen op; og da han opdagede, at der var én under den igen, hentede han en Spade og begyndte at grave den underste op. Derved stødte han pludselig paa et Menneskekranium og forskellige andre Knogler. „Han havde ingen Ide om, at det var en Oldtidsgrav, men tænkte som sædvanlig paa Lig fra Svenskekrigen.“¹⁾ Derfor tog han ufortrøden fat paa at rydde op i Graven, men var dog saa betænksom at give Pastor Kisbye Underretning om Fundet. Paa Oldnordisk Museums Vegne kom da C. G. V. Faber til Stede og undersøgte den slemt forstyrrede Grav, hvor man fandt fire Menneskeskeletter, som laa i en Klump, en sønderbrudt Urne, en smuk 6 Tom. lang „Lansespids“ af Flint, en Benpren og en Del Dyreknogler. Hele Fundet indsendtes til Museet. Graven var mærkelig lille, 1 m lang og $\frac{1}{2}$ m bred, men den forstyrrede Tilstand, hvori den fandtes, vilde sikkert umuliggøre en nøjagtig Opmaaling. Disse Stenaldergrave paa fri Mark plejer at

¹⁾ Indberetn. til Worsaae fra Faber. $\frac{9}{19}$ 1873. — Kisbye meddeler det i Fyns Stiftst. for $\frac{24}{6}$.

være en Del større. Gravkisten laa i Retning N.-S. paa fuldstændig flad Mark. Bunden var „brolagt“ med mindre Sten, i Siderne sad nogle større, mens et Par flade, brede Sten dannede Kistens Dække.

I samme Mark er der tidligere opløjet Rester af gamle Ildsteder, hvor der har været tændt Baal op, sandsynligvis de saakaldte „Brandpletter“. I den trækulblandede Jord laa der mange Potteskaar, Dyrknogler og enkelte Stumper bearbejdet Flint.

Paa en af Strandskovs Marker fandt man i 1909 ved Mergelgravning lige under Plovfuren en Del Knogler og itubrudte Kranier af Mennesker; de laa uden Orden i Jorden, og der syntes at være 2 à 3 Skeletter. Foruden Knoglerne saa man kun en lang, smal Flintestens Spydspids. I Nærheden fandtes tidligere „et gammelt Ildsted“ og en Broncedolk.

Et lignende Fund er gjort paa Rabenslysts Jorder i en Banke nær Stranden, hvor man ved Mergelgravning fandt flere Skeletter, og der meldes ogsaa her om et Baalsted.

I det hele taget er der langs Stranden optaget adskillige Skeletter, oftest i Nærheden af gamle Baalsteder fra Stenalderen. Men hvor der ikke samtidig med Knoglerne findes Oldsager, er den Mulighed jo straks til Stede, at det er yngre Begravelser, f. Eks. fra Svenskekrigene, som jo netop rasede stærkt her paa Egnen.

I de fleste Hjem her i de to Sogne gemmer man Flintestensredskaber fra Stenalderen, som er fundet i de omliggende Marker. Opkøberne har ogsaa her paa Egnen gjort rig Høst — ikke mindst af Bronzeegenstande — og for faa Kroner skilt Folk af med smukke og værdifulde Oldsager, som ofte havner i et udenlandsk Museum. Men er end de fineste og ejendommeligste Stykker gaet

tabt — Folk fortæller selv derom — saa er der dog nok tilbage til, at man kan faa en Forestilling om, hvor tæt Egnen maa have været bebygget i Stenalderen, og hvor højt et Kulturtrin, disse Mennesker maa have staaet paa, siden de forstod at tildanne saa nydelige Øksehoveder, Pile- og Spydspidser, Dolke, Mejsler og Savblade. Endnu findes der hvert Aar under Markarbejdet adskillige Redskaber og Vaaben af Flint. I enkelte Marker er Fundene endog særdeles hyppige.

— Paa den Tid, da den yngre Stenalder langsomt gik over i Broncealderen, c. 1400 Aar før Christus, var Egnen her beboet. Spredt mellem Skovene laa Bopladserne med de smaa risflettede Hytter, hvis Vægge bestod af Ler. Udenom laa Smaapletter af dyrket Jord, hvor der sikkert avledes Hvede og Byg. Inde i Skoven drev Hyrderne om med Husdyrene: Geder, Faar, Køer og Svin; Hundene hjalp til at holde Flokken sammen. Nogle af de voksne Mænd gik paa Jagt eller fiskede ved Strandkanten. Kvinderne gruttede Korn til Mel og tilberedte Maden. Haandværket er i sin Vorden; et Sted former Pottemageren sine Krukker og Fade, eller maaske store, smukke Urner, der skal gives de døde med som Gravgoods. Og fjærnt og nær klinger Stenhuggerens Hammerslag, mens han med sikkert Haandelag og øvet Øje udhamrer af den haarde, lunefulde Flint de nydelige Vaaben og Redskaber, som den Dag i Dag er Genstand for vor Beundring.

Broncealderen.

Ogsaa fra Oldtidens følgende Afsnit, Broncealderen, har vor Egn adskillige Fund at opvise.

Halvandet Tusinde Aar før Kristi Tid begyndte Sydens Købmænd at bringe baade Kobber, Tin, Guld og Blan-

dingsmetallet Bronze med herop; og vi kan tænke os, hvorledes de ved vore Kyster har opslaaet deres brogede Telte, hele Boder med allehaande fremmede Produkter, som Nordboerne tilbyttede sig for Skind og Rav. Men det kosteligste, de bragte, var Metallet, Broncen, der ejede store Fortrin frem for Flinten. Det blinkede og lyste fra Købmændenes Boder af blanktslebne Sværd og Dolke. Kvindernes Øjne droges mod de pragtfulde, snoede Armringe og Bæltespænderne.

Med Broncetiden begynder en ny Kulturperiode, Samkvemmet med de sydligere Folkeslag blev betydningsfuldt paa mange Omraader. Snart købte man det raa Metal og støbte selv Vaaben, Redskaber og Smykker deraf. Ofte er disse Ting prydede med fine Ornamerter, som vidner om Sans for Linievirkning og Stil.

Rundt i vort Land finder vi Gravhøje i Hundredvis fra Bronzealderen. De er oftest meget mindre end Stenalderens Høje, og de har intet ydre Stenkammer, men rummer eet eller flere stensatte Urnekamre. Saa vidt jeg ved, ligger der i vore to Sogne ingen Høje, der afgjort stammer fra Broncens Tidsalder. Deraf kan man ikke skønne, at der ingen har været her; deres Forsvinden skyldes snarest den Omstændighed, at de lettere end de store Stendysser lod sig sløjfe. Men desuden viser det sig, at de sjælden er talrige i Egne, hvor der, som her, var mange Stenalderhøje. Man brugte da disse som Gravpladser, idet man indrettede Urnekamre overalt i Siderne paa den store, gamle Høj. Saaledes er det sket med den ene af Højene i Strandtved.

Da man c. 1855 fjærnede de store Sten, som stod i Kreds om Højens Fod, saaledes som tidligere er fortalt, fandt man i Højens Sider, indenfor Stenkredsen, en Mængde Urner. Vi lader vor Hjemmelsmand, nu afdøde Jesper

Jensen i Strandtved, fortælle derom. „Der var da nok over en Snes af de Potter; sorte og pæne var de, ligesom Jydepotter. Ovenpaa laa der en flad Sten som Laag, og nede i dem var der en hel Bunke Aske. Vi Børn fik dem jo at lege med og løb ned til Stranden og skyllede det' her' Skidteri ud af dem, og saa var de saa pæne; glacerede indeni. Somme af dem havde to smaa Ører, nogle bare en Stjært. De var saa store, at der magelig kunde være et Par Kander Mælk i dem. Vi delte dem mellem os; vi Drengene fik hver een, de smaa Tøse fik to, og saa legede vi med dem. Men til sidst blev de knaldet i Stykker til Fastelavnsløjer.“

Der gik det Sagn, at her i Højen laa en Konge begravet. Han har en Guldkæde om sin Hals, og den er saa lang, at den rækker helt ned om hans store Taa. Den Kæde var nok værd at eje, og derfor gravede en ung Mand, en Søn af Fæsteren, en dyb Rende tværs ned i Højen ovenfra. Da han var naaet et Stykke ned, stødte han paa et stort Broncesværd, som ved hans Uforsigtighed brødes i flere Stumper. Der var intet Hæfte til. Det opbevares endnu i Familiens Eje.¹⁾

I den østligste af Korshøjene fandt man, da den sløjfedes c. 1865, foruden den tidligere omtalte Stenaldergrav, en stor Urne, som straks gik itu, et Broncesværd, et Broncesmykke og mange smaa Metalstumper.

I den stærkt overpløjede Stenalderhøj paa Gartner Knudsens Mark V. f. Avnslev („Tælhøj“?) blev der for mange Aar siden fundet en velbevaret Urnegrav („en stor Gryde“) og en Broncedolk, der ligesom en tidligere optaget Broncering nu er forsvundet.

Saaledes meldes der om Broncefund i mange af Eg-

¹⁾ Ved en Udgravning i Strandtvedhøjene 1922 fandtes et Broncesværd, to mindre Sværd, to Dolke og en Økse.

nens store Gravhøje fra Stenalderen; foruden det gamle Dysesekammer rummede de tillige een eller flere Urnegrave.

Et Gravfund fra „Rabenslyst“ c. 1855 synes at hidrøre fra den ældre Bronzealder, da man endnu begravede Ligene ubrændte i stensatte Grave, ofte paa flad Mark. Der skulde graves Mærgel fra en Banke Ø. f. „Rabenslyst“, N. f. Vejen efter Stranden, og under Arbejdet stødte man paa flere lange Grave med en Del Menneskeskeletter. Hver Grav indrammedes af en Stenkreds med glatte Sider indad til; der var eet Skelet i hver Grav. Der fandtes 2 store Armringer af Bronze, dannede i den sædvanlige Spiral-Form med 10—12 Vindinger, saaledes som Kvinderne brugte dem den Gang. Men Arbejdet blev straks fortsat, Skeletdele og Sten raslede ned i Udgravningen; og Ringenes Skæbne er ukendt; de er nok overladt en eller anden Opkøber. Bakkens Top viste sig at være opfyldt; Materialet var hentet fra Stranden: Tangrester, Strandsand med Rullesten og Sneglehuse. Desuden var der Spor af et Baal eller Ildsted. Under dette Fyld var Gravene anbragte i selve Lerlaget. Men da der ingen sagkyndig Undersøgelse blev foretaget, er det vanskeligt nu, ud fra Øjenvidners Beretning, at danne sig nogen sikker Mening om disse Graves Alder og Karakter.

Rundt paa vore Marker er der gjort mange Fund af Bronzeegenstande.

I „Knøllen“ (V. f. „Onkelsminde“ i Avnslev), den tidligere nævnte Stenalderhøj, fandt man 1852 en Kile af ublandet Kobber (12,5 cm lang). Den indsendtes til Nationalmuseet af Gaardfæsteren Poul Sørensen.

I 1845 fandt Gaardejer Lars Larsen i Korkendrup ved Pløjning en stor Bronsering til at bære om Halsen. Samme Mand gjorde et lignende Fund 1848 og endnu eet

1862, da han i et Stykke Mosejord paa Korkendrup Mark opløjede en smuk riflet Broncering. Disse Ting blev af ham straks indsendte til Nationalmuseet, hvor de opbevares.

Broncedolke er fundne flere Steder, f. Eks. ved „Strandskov“ og i Aalykke. Den sidste, der var et særdeles smukt, velbevaret Eksempel, blev nylig af Ejeren, Grd. P. Th. Petersen, overladt Nationalmuseet.

— Egnen ved Nyborg har desuden et Par interessante Guldfund at opvise. 1846 var en Karl, Anders Pedersen, som tjente i Holemosegaarden, i Færd med at grave en stor Vandgrøft i Vibeholm-Marken bredere og dybere, og han fandt da to store Ringe, som han siden gemte paa en Hylde hjemme. Anders Rokkedrejer ¹⁾ i Korkendrup kom en Dag over paa Holemosegaarden med en Lysesstage, han havde gjort i Stand, og da han saa, at Ringene var af fint Guld, købte han dem af Finderen for 1 Mark, huggede dem i Stykker og solgte flere Stumper til en Guldsmed. Da denne fik Mistanke til ham, og han ikke vilde gøre Rede for, hvor Guldet stammede fra, blev han arresteret. Der var endnu 8 Stænger i Behold, og det viste sig, at der havde været Guld for 7—800 Kr. Drejeren kunde naturligvis ikke undgaa Straf for denne ulovlige Omgang med Danefæ. Ringene, som nu ingen historisk Værdi havde, overgik til Statskassen. De havde ingen Prydelser og var uden Tvivl „Ringguld“, der anvendtes som Betalings- eller Byttemiddel.

Medens det ikke mere med Vished kan afgøres, fra hvilken Tid de to Ringe fra Vibeholm stammer, er man derimod sikker paa, at den store Guldring, der for et Par Aar siden fandtes paa „Øen“ ved Nyborg, er samtidig med det store Broholm-Guldfund 1832 og stammer fra den efterromerske Jernalder, c. 600 Aar efter Kr. — Ringen vejede næsten 2 Pund.

I begge Tilfælde ligger Findestedet saa tæt ind til vore Sogneskel, at vi ikke kan undlade kort at omtale det her.

— — —

¹⁾ Han var Bror til Gaardejer Poul Hansen i Korkendrup. Et mekanisk Geni; han lavede kunstfærdige Ure, en Symaskine o. m. — Historien om Ringene blev til Skræk og Advarsel optrykt i Observatoriets Almanak for 1848.

Ved Aar 400 før Kristi Fødsel holdt Jærnet sit Indtog her i Norden, Bronzealderen afløses af en Jærnalder.

Sydens Købmænd gæstede stedse hyppigere vore Kyster, og af dem lærte vore Forfædre det nye Metal at kende. Haardt og stærkt var det; de herligste Vaaben kunde man smede deraf, men ogsaa alle Slags nyttige Brugsredskaber.

De fleste Fund fra Jærnalderen stammer fra vore Moser; Gravhøjene er ikke saa store eller saa talrige som Sten- og Bronzealderens, vel nok fordi Befolkningen tiltog saa stærkt, at det blev uoverkommeligt at rejse Høj over enhver død.

Eggen her ved Nyborg er ikke særlig rig paa Minder fra Jærnalderen, og i vore to Sogne kender jeg kun eet Fund.

Paa en af Markerne til Martin Nielsens Gaard i Rejstrup (Matr. Nr. 6) fandtes sidst i forrige Aarhundrede ved Markarbejdet en Del Smaating, bl. a. nogle Glasperler, som laa i en lille Forhøjning af Terrænet, vistnok en Gravplads. Perlerne indsendtes til Odense Museum.

— — —

Inden vi slutter dette Afsnit, der handler om de ældste Tider i vor Egns Historie, vil vi — idet vi husker paa, hvorledes de fremfarne Slægter vanrøgtede Fortidens Minder — kaste Blikket ud i Fremtiden.

Hver Vaar gaar Plov og Harve gennem Mulden, hver Sommer skæres de sorte Tørv af vore Moser. Hvert Aar findes der mange Flinteøkser, Pilespidser, Flækker o. l. i Jordens Gem. Brug dine Øjne vel; det lysrer af Flint for din Fod i den vaade, sorte Pløjejord! Og hvem ved, om ikke Harvens Tænder kunde liste et Broncesmykke eller en lille Dolk frem af Mulden? Maaske en Guldring; det er før sket og set. Da gælder det, om Finderen er

sin Opgave voksen. Er det et større Fund, der drages frem for Dagens Lys, bør alt lades urørt, som det afdækkes, mens Sagen indberettes til et af vore Museer, helst til Nationalmuseet (I Afdeling), saa at Undersøgelsen kan foretages af kyndige Mænd. Hvis der findes f. Eks. Vaaben eller Smykker af Bronze eller Guld, bør man ikke søge at renskrabe eller polere Metallet; derved forringes Stykkets Værdi betydeligt. Og ofte beholder Finderen det fundne eller sælger det til en Privatsamler eller Opkøber for en ussel Betaling, i Stedet for at indsende det til Nationalmuseets Undersøgelse, hvorfra han da vil faa Meddelelse om, hvorvidt Museet kunde ønske at beholde den fundne Genstand mod en rundelig Godtgørelse, dersom han er villig til at afstaa den. I hvert Fald bør der altid gives Museet Underretning om vigtigere Fund i Mark og Mose.

Og saa er der Gravhøjene! Kun faa er nu tilbage, og ikke een af dem i uskadt Stand. Derfor gælder det i de kommende Tider om at værne om dem og frede dem. I Aartusinder har de kuplet sig over Agrene som mærkelige Minder fra en graa Fortid; lad dem ogsaa for Fremtidens Slægter vidne om de første Bønder, der tog Land og Boplads her!

oooooooooooo